Ілюстрована Шевченківська Бібліотека

No. 22.

Ukrainian Catholic Council
LIBRARY
Section

НАЗАР СТОДОЛЯ

ДРАМА НА 3 ДІЇ.

З ПОРТРЕТОМ.

Накладом "Канадийского Фармера".
852 Main Street Winnipeg, Canada

Ілюстрована Шевченківська Бібліотека
No. 22.

НАЗАР СТОДОЛЯ

ДРАМА НА 3 ДІЇ.

З ПОРТРЕТОМ.

Ukrainian Catholic Council
- LIBRARY -
No..... Section.....

Накладом "Канадийского Фармера".
852 Main Street Winnipeg, Canada

Т. Шевченко

ДІЄВІ ЛЮДЕ:

Хома Кичатий — сотник.
Галя — його дочка.
Стеха — молода клюшниця у Кичатого.
Назар Стодоля.
Гнат Карий — його товариш.
Хазяйка на вечерницях.

Сліпий кобзар, жиди-музики, молоді козаки, дівчата і свати від Чигиринського полковника.

Діється в XVII. в., коло Чигирина, в козацькій слободі, на Різдво в ночи.

ДІЯ ПЕРША.

Вечір. Середина світлиці, богато вбраної килимами та оксамитом. З боку стіл, накритий дорогим килимом; кругом лави пообвивані оксамитом, облямовані золотом. На столі стоять фляги, кубки й усякі наїдки; горять воскові свічки. Стеха порається біля стола.

Стеха (одходить од стола). Усе! Здається, що все... Стрівай лишень, чи не забула чого? Риба, мясо, баранина, свинина, ковбаса, вишнівка, сливянка, мед, венгерськеє — усе, усе! Тут і їстивне, й випити... Коли-б лишень гості... Та що вони так довго баряться? І надоумило-ж сидоусого у таке свято, коли добрі люде тільки колядують, сподіватися гостей, та й ще яких гостей — старостів од такого-ж старого дурня, як і сам!... Побачимо, що з того буде. Негріте залізо не зігнеш! А як би не крився та поаявся-б зо мною оттак тижнів за два до свят, то певна вже була-б річ. а то схаменувся на самісінький свят-вечір, та й лащиться: "і сяка, й така, і добра, і розумна ти, Стехо, — поможи! Я вже тобі і се і те, і третє й десяте'... Побачимо, побачимо, як попадеться нашому теляти вівка піймати... (Мовчить трохи). Не сказавши ні слова дочці, за кого й як хоче віддати, думає, що наша сестра — коза: поженеш, куди схочеш. Е, ні! стрівай лишень, голубчику!... "Ублагай їй!" каже. Та і що таки той поганий хорунжий? А полковник, хоч старий — нехай йому добре сниться — так же пан!.. Оце-б то вона й стямилася! Иншому дзус, а я — так візьмусь. Дівці дівку не довго збить з пантелику, а ще таку, як моя панночка — і-і!... Та вже-ж, як кажуть, піймав, не піймав, а погнатися можна. Тоді, як тее — то вже-ж і погуляю!... А вона поплаче,

посумує, а далі й нічогісінько. Та й Назар таки не раз спасибі скаже. (З бокових дверей виходить Галя).

Стеха. А що? як прибрано?.. Тим бо й ба!

Галя. Що се ти, Стехо, робиш? Хіба у нас сьогодні гості, чи що?

Стеха. Та ще й які гості, як би ви знали!..

Галя. Які-ж там гості й відкіля?

Стеха. Угадайте.

Галя. Чи не з Чигирина?... Так?

Стеха. Із Чигирина, та хто такий?

Галя. Які-небудь старшини?

Стеха. То-то бо й є, що не старшини, і..

Галя. Та хто-ж такий? Може... та ні! сьогодні не такий день... А мені батюшка учора й говорив щось таке..

Стеха. Говорив та не договорив. А я знаю — тільки не скажу...

Галя (обнимає Стеху). Стехо, голубочко, ластівко моя! скажи, не муч мене.

Стеха. А що дасьте? скажу...

Галя. Ще сережки, або перстень, або що хочеш подарую, тільки скажи.

Стеха. Нічого не треба; дайте тільки свій байбарак надіти сьогодні на вечорниці.

Галя. Добре, надівай, та так, щоб батюшка часом не побачив.

Стеха. Оце ще! хіба-ж я справді дурна? Слухайте-ж (В півголоса). Сьогодні прийдуть старости.

Галя. (зрадівши). Від Назара, від Назара!

Стеха. Та там вже побачите, від кого.

Галя. Хіба-ж не від Назара, Стехо? Що-ж? оце мене й справді лякаєш!

Стеха. Я вас не лякаю, я тільки так кажу.

Галя. Ні, ти щось знаєш, та не хочеш сказати.

Стеха (лукаво). Я нічого не знаю. Де мені, клюшниці, відати про панські діла!...

Галя. Ти смієшся з мене! Я заплачу, їй-Богу заплачу, і батюшці скажу.

Стеха. Що-ж ви скажете?

Галя. Що ти мене перелякала... Теперечки не дам байбарака... А що, поживилась?

Стеха. Оце, які бо ви боязкі! Вже й повірили!

Галя. Ну, що-ж? від Назара?

Стеха. Та від кого-ж більш? вже пак не від старого Молочая, нашого полковника.

Галя. Цур йому, який нехороший! Як прийде до нас, то я зараз із хати втікаю. Мені навдивовижу, як ще його козаки слухають. Тільки у його, паскудного, і мови, що про наливку та про вареники.

Стеха. А хіба-ж це й не добре?

Галя. Звісно! козаку ,та ще й полковнику! Ось мій Назар, мій чорнобривий, усе про війну та про походи, про Наливайка, Остряницю, та про синє море, про Татар та про Турецьку землю... Страшно-страшно, а хороше так, що слухала-б — не наслухалась його та все дивилась би в його карі очі... Мало дня, мало ночі...

Стеха. Наслухаєтесь ще й налюбуєтесь. Опісля, може й обридне...

Галя. О, крий Боже! До самої смерти, поки вмру, все дивилась би та слухала його... Скажи мені, Стехо, чи ти любила коли, чи обнимала коли козацький стан високий, що... дріжать руки, мліє серце? А коли цілуєш... що тоді? Як це, мабуть, любо! як це весело! (Весело співа і танцює),

Гой, гоя, гоя!
Що зо мною, що я?
Полюбила козака . .
Не маю покоя.

Я його боялась...
Що-ж опісля сталось!
На вулиці повстрічалась
Та й поцілувалась.

А мати узріла...
Яке тобі діло!
Віддавайте заміж
Коли надоїла!

Стеха. Гарно, гарно!... А від кого це вивчились?

Галя. Та від тебе-ж.. Хіба ти забула, як на вулиці на тій неділі танцювала? Тоді ще батюшки не було дома.. згадала?

Стеха. Коли це? Оце ще видумали! (Стукають у двері)

Галя (Швиденько). Ох, лишечко! хтось іде! (Втікає).

Стеха. Хто там?

Хома (за дверима). Я, я! відчиняй мерщій. (Стеха відчиня двері. Входить, обтрушуючись, Хома).

Хома. Що? не було?... Оце-ж яка хуртовина!

Стеха. Кого не було?

Хома. Кого?.. гостей!

Стеха. Яких гостей? од пол...

Хома. Цс!... еге-ж.

Стеха. Ні, не було.

Хома. Гляди-ж, ані телень!... Отець Данило, спасибі, розрішив. Не забудь тільки завтра вранці послать йому вишнівки, — знаєш? — тієї, що недавно доливали. Нехай собі пє на здоровля. Та що це їх нема так довго? Чи не злякались, бува заверюхи? А вітер неначе стиха.

Стеха. Злякаються вони, де-ж пак! І в горобину ніч прийдуть для такої панночки, як наша!...

Хома. Звичайно, звичайно.

Стеха. Іще пак такий старий... а панночка...

Хома. Сама ти стара, сороко безхвоста!

Стеха. Дивись, зараз і розсердились! Хіба я на вас?

Хома. Так що-ж що не на мене? Так на мого... ну... полковника.

Стеха. Е, бач що! А панночка? чи ви-ж з нею говорили? що вона?

Хома. А що вона? її діло таке: що звелять, те й роби. Воно ще молоде, дурне; а твоє діло навчить її, врозумить, що любов і все таке прочее — дурниця, нікчемне. Ти вже, думаю, розумієш?

Стеха. Та це розумію, та з якого кінця почати, не знаю. Вона, бачите, полюбила Назара так, що й сказати не можна. Ось і сьогодні мені говорила. Моли, каже, Стехо, Бога, щоб швидче я вийшла заміж за Назара, — половину добра свого віддам!...

Хома. А ти й повірила!

Стеха. А чомуж і ні? вона така добренька.

Хома. Дурна ти, дурна. А як же я сам тобі все добро віддам — тоді що буде? га? Що думаєш? (лицяється). То-то бо й є, дурочка ти, безсережна!

Стеха. Що мені робить, коли я дурочка?

Хома. А те, що велять. Чуєш? усе, що в мене є — твоє.

Стеха. Не треба мені вашого добра; я і без нього булаб щаслива, як би ви не забули бідної Стехи й тоді, коли зробитесь великим паном. Я вас так вірно люблю, так побиваюсь за вами, а ви... (удає, що засумовала).

Хома. От же й нагадали козі смерть!... Знов своє. Сказав, так і зроблю.

Стеха. Чи мало що люде обіщають, коли їм припаде нужда!

Хома. Годі не знать що базікать! Піди лишень до Галі та поговори з нею хорошенько по своїому, і коли тее.. то завтра й між нами онеє...

Стеха. Казав пан — кожух дам, та й слово його тепле. І я тільки гріх на душу візьму.

Хома. Який тут гріх? Дурниця все те!

Стеха. Забожіться, що женитесь, тоді їй-Богу все зроблю! А без мене, кажу вам, нічого не буде, їй-Богу!

Хома. От же їй-Богу, далебі!

Стеха. Женитесь?

Хома. Еге!

Стеха. На мені?

Хома. Як коржа, так коржа, — як спечемо, так і дамо... Уже ти мені в печінках сидиш з своїми витребеньками!.

Стеха. Які тут витребеньки?

Хома. Ну, добре, добре! тільки слухай. Треба діло скомпонувати так, щоб вона не знала, від кого старости; а то — чого доброго — усе піде шкереберть.

Стеха. Та вже мені не вчиться, як ділом повернути. Наговорю такого дива моїй панночці, що твій кобзар.. Старий, скажу, чоловік, як подумаєш, усім, усім луччий від молодого. Молодий... та що й казать? нікуди не годиться, а до того ще докучливий та ревнивий, а старий тихий-тихий і покірний.

Хома. Так, та! О, ти дівка розумна!... Іди-ж до Галі та гляди гарненько побалакай з нею.

Стеха. А потім, чи можна мені буде піти на вечорниці?... Я вже зовсім упоралась. Пустіть, будьте ласкаві, хоть в послідний разочок.

Хома. У тебе тільки й на думці, що вечорниці. О, вже мені та Мотовилиха!...

Стеха. Мотовилиха? Чи не казала вам вона, стара паплюга, чого?... Що-ж, я з козаками танцюю? А як ви жартуєте з молодицями, так я й нічого!

Хома. Іди-ж, іди... та поклич мені Галю, а затим сама полагодь рушники.

Стеха. Та вже усе на поготові. (Виходить).

Хома. Злигався я з дияволом! (Оглядається). Що-ж не можна без цього. У такому ділі, як не верти, треба або чорта, або жінки... (Трохи помовчав). Чого доброго! ще, може й мене обдурить, тоді й остався на віки вічні в дур-

нях. Та ні, лихо матері! Аби-б тільки мені своїми хитрощами помогла поріднитися з полковником, а там уже що буде — побачимо... Іш ти, мужичка! куди кирпу гне! Стривай!... (Довгенько мовчить). Думай собі, голубко, да гадай, що... а воно зовсім не так буде. Закинь тільки удочку, сама рибка піде. Шутки — тесть полковника!... А що далі — це наше діло. Аби б через поріг, то ми й за поріг глянем... У яких-небудь Черкасах, а може у самому Чигирині, гуляй собі з полковничою булавою!... і слава, і почот, і червінці до себе гарбай: все твоє. А пуще всього — червінці. Їх люде по духу чують; хоч не показуй, все кланятимуться... Ха-ха-ха! от тобі й сотник!... Ще в Братському серце моє чуло, що з мене буде великий пан. Було говорю одно, а роблю друге; за це називали мене двуличним... Дурні, дурні! Хіба-ж як говорим про огонь, так і лізти в огонь? або як про чорнобриву сироту, так і жениться на їй?... Брехня! від огня подальш. Женись не на чорних бровах, не на карих очах, а на хуторах і млинах, так і будеш чоловіком, а не дурнем. (Входить Галя).

Галя (весело). Добри-вечір, батюшка! Де це ви так довго барились? Ви мене кликали, чи що?

Хома. Та кликав, кликав. (Огляда її). Що ти не всі стрічки почіпляла?... Та нехай! поки буде й цих... Послухай. Мені треба поговорити з тобою об важнім ділі. Ти знаєш, ми сьогодні старостів сподіваємось?

Галя. Сьогодні! на первий день празника, — на самісіньке Різдво?

Хома. Так що-ж? Отець Данило спасибі, розрішив. Гляди-ж, не піднеси гарбуза.

Галя. Як це можна! Хіба він дуже старий, чи що? Ось послухайте, якої нісенітниці наговорила мені Стеха. Сміх та й годі!...

Хома. А що вона тобі наговорила?

Галя. Каже, буцім-то старі... та ні, не скажу, далебі не скажу, бо казна-що! Вона й сама не знає, що говорить.

Хома. Хіба-ж не правда? Старий чоловік краще молодого.

Галя. Та й вона те-ж казала.

Хома. А тобі як здається?

Галя. Як таки можна? то старий, а то молодий!

Хома. Так по твойому молодий краще?

Галя. Ото-ж пак!

Хома. Поміркуй лишень гарненько, так і побачиш, що батькова правда, а не твоя. Ну що, молодий? Хіба те, що чорні уси — та й тільки-ж!... Не вік тобі ним любуватися: прийде пора — треба подумати об чім і другім. Може, коли захочеться почоту, поважання, поклонів. Кому-ж це звичайніще? полковниці... це я так приміром говорю... а не якій-небудь жінці хорунжого; бо у його тільки й худоби, тільки й добра, що чорний ус... Повір мені, дочко, на тебе ніхто й дивиться не захоче!

Галя. Та я й не хочу, щоб на мене другі дивились.

Хома. — Не знать що верзеш ти! Хіба ти думаєш, що не обридне цілісінький вік дивиться на тебе одну? Хіба ти одна на божім світі?... Є й кращі тебе. Того й гляди, що розлюбить.

Галя. Назар? мене? О, ні! ні, ніколи в світі!...

Хома. Я й не кажу, що воно справді так буде, а так, наприклад, — щоб ти тямила, що ми всі на один штальт шиті.

Галя. О, ні! не всі!... він не такий, він не розлюбить.

Хома. А що-ж? хіба він тобі побожився?

Галя. А тож!

Хома. А ти й повірила?

Галя. Я й без божби повірила би.

Хома. Дурне ти, дурне! Чи знаєш же ти, що хто богацько обіцає, той нічого не дає? Ой, схаменись та послухай батьківського совіту. Добре, що я вже такий — що обіщав ,те й зроблю. Ну, не дай я тобі приданого — що тоді,

га? Пожалуй, він і так тебе візьме: мало яких дурнів нема на світі! та що-ж в тім? Подумай, що тоді ти робитимеш?

Галя. Те, що і всі роблять — заробляла-б.

Хома. А що лучче: чи самій робити, чи дивитися, як другі на тебе роблять?

Галя. Як кому.

Хома. То-то й горе, що ти ще дурне. Я тобі б і багацько де-чого сказав, та ніколи: того й гляди, що старости на поріг. А чи єсть у тебе рушники?

Галя (весело). Є, є! Яка я рада! в мене серце не на місці! Чи й вам весело?

Хома. Весело, дуже весело... Іди-ж та не забудь сказати, що коли прийдуть колядувати, так щоб гнали їх у потилицю.

Галя. За що-ж? Це-ж діло законне! та воно-ж і раз тільки в году!

Хома. А старости раз на віку.

Галя. Справді, щоб не помішали... Ще й законної речі не дадуть сповнить. Так побіжу-ж я і скажу, щоб заперли ворота і хвіртку. (Виходить).

Хома (ходить задумавшись). Здається, діло добре йде. Вона думатиме, що Назар свата, з дуру й согласиться.. старости не промовляться; весілля можна одкинути аж геть до того тижня; а через таку годину і нашого брата, мужика, угомониш, щоб не брикався — не то, що дівку... Коли-б тільки який гаспид не приніс того горобця безперого! тоді пиши пропало. Наробить бешкету! (з пихою). А подумаєш і те: яке йому діло до Галі? Це-ж моя дитина, моє добро, слідовательно — моя власть, моя й сила над нею. Я отець, я цар їй... Та цур йому, пек! Се діло ще не таке, щоб об йому довго думати. Не дуже треба плошати, бо береженого Бог береже, або — як там ще кажуть — рівніш згладиш, тісніш ляжеш.

Галя (вбігає радіючи). Приїхали, приїхали!

Хома (здригнувши). Оце ж, як ти мене злякала!... Піди у свою кімнату та прийдеш, як кликну.

Галя. Чого у кімнату? Я тут зостанусь, ніхто не побачить.

Хома Незвичайно; закон не велить.

Галя. Ну, так я піду. (Виходить).

(Хома поважно сідає за стіл. За дверима тричі стукають. Входять два свати з хлібом і, низько кланяючись хазяїнови, кладуть хліб на стіл).

Свати. Дай, Боже, вечір добрий, вельможний пане!

Хома. Добри-вечір і вам. (Робить знак сватови. Той кланяється. Хома шепче йому на ухо, а потім голосно говорить). Добри-вечір, люде добрі! Просимо сідати; будьте гостями. А відкіля це вас Бог несе? Чи здалека, чи зблизька? Може, ви охотники які? може рибалки, або, може, вольнії козаки?

Сват (стиха покашлює). І рибалки і вольнії козаки. Ми люде німецькії, йдемо з землі турецької. Раз дома у нашій землі випала пороша. Я й кажу товаришеві: "Що нам дивиться на погоду? ходім лишень шукати звіриного сліду". От і пішли. Ходили, ходили ,нічого не знайшли. Аж гульк —назустріч нам їде князь, підніма у гору плечі і говорить нам такії речі: "Ей ви, охотники, ловці-молодці, будьте ласкаві, покажіть дружбу. Трапилась мені куниця-красна дівиця; не їм, не пю і не сплю від того часу, а все думаю, як би її достати. Поможіть мені її піймати, тоді чого душа ваша забажа, усе просіте, усе дам: хоч десять городів, або тридевять кладів, або чого хочете." Ну, нам того й треба. Пішли ми по слідах: по всіх городах, по усіх усюдах і у Німецину, і у Турецину... всі царства й государства пройшли, а все куниці не знайшли. От ми й кажемо князю: "Що за диво та звірюка? хіба де кращої нема? Ходім другої шукати." Так де тобі! Наш князь і слухати не хоче, "Де вже, каже, я не зїздив, в яких государствах не бував, а такої куниці, сірич красної дівиці, не видав." Пішли ми вп'ять по

сліду, і як раз у це село зайшли, — як його дражнять, не знаємо. Тут вп'ять випала пороша. Ми, ловці-молодці, ну слідить, ну ходить; сьогодні вранці встали і такі на слід напали. Певно, що звір наш пішов у двір ваш, а з двору в хату та й сів у кімнату, тут і мусимо піймати, тут застряла наша куниця, в вашій хаті красная дівиця. Оце-ж нашому слову кінець, а ви дайте ділу вінець. Пробі, оддайте нашому князю вашу красну дівицю. Кажіть же ділом, чи оддасьте, чи нехай ще підросте?

Хома (удає, що сердиться) Що за напасть така! Відкіля це ви біду таку накликаєте?... Галю! чи чуєш? Галю, порай же, будь ласкава, що мені робити з отсими ловцями-молодцями....

(Галя виходить на середину світлиці, стає й соромливо спустивши очі, пальцями перебирає хвартушок).

Хома. Бачите ви, ловці-молодці, чого ви натворили: мене старого з дочкою пристидили!... Гай-гай, так ось же що ми зробимо: хліб святий приймаємо, доброго слова не цураємся, а за те, щоб ви нас не лякали, буцім ми передержуємо куницю, або красну дівицю, вас пов'яжемо. Прийшов і наш черед до ладу слово прикладать. Ну, годі-ж тобі, дочко, посупившись стояти, — чи нема в тебе чим цих ловців-молодців пов'язати? чуєш бо, Галю?... А, може, рушників нема? може нічого не придбала! Не вміла прясти, не вміла шити — в'яжи-ж чим знаєш, — хоч мотузком, коли ще й він є,

(Галя виходить у свою світлицю й зараз вертається, несучи на срібнім блюді два вишиваних рушники, і кладе їх на хліб, що принесли свати; потім підходить до батька, кланяється низько й цілує в руку; далі бере блюдо з рушниками й підносить сватам — поперед одному, потім другому. Свати ,взявши рушники, кланяються Хомі).

Сват. Спасибі ж батькови, що свою дитину рано будив і всякому добру вчив. Спасибі й тобі, дівко, що рано вставала, тонку пряжу пряла, придане придбала.

(Галя бере рушники й перевязує через плече одному й другому, потім одходить і несміло погляда на двері).

Хома (до Галі). Догадався, догадався! Ти хочеш і князя звязати... Нехай завтра обоє його звяжемо. Бач, мабуть, злякався, що не показався. Стривай, попадешся, не втечеш!

Сват. Він і сам прилетить, як зачує, що так нахваляєтесь.

Хома. Ну, поки вже долетить, нам нічого ждати. Просимо сідати. Що там є, поїмо; що дадуть, попємо та побалакаєм де-що. А тим часом ти, Галю, не гуляй, в корці меду наливай та гостям піднеси хліба-соли, проси з привітом і з ласкою.

(Свати поважно сідають за стіл. Галя бере од батька чарку і флягу і підносить старшому сватові. Сват не бере).

Сват. Ми вам такої халепи натворили, що боїмося, щоб ви нас не потруїли... Призволяйтесь сами. (Кланяється).

(Галя, несміло і сором'язливо поглядаючи на батька, пригубляє й подає сватові).

Сват (піднявши чарку). Тепер так! Пошли ж, Боже, нашим молодим щастя й багатства, і доброго здоров'я, щоб і внуків женити і правнуків діждати...

(Свата перепиняє хор колядників під вікном. Всі уважно слухають. Хома з досади покручує уси; Галя весело поглядає на вікно. Сват, як колядують, проказує кілька разів: "Гарно колядують наші козаки!")

КОЛЯДКА.

Бачить же Бог, бачить Творець,
Що мир погибає,
Архангела Гавриїла
В Назарет посилає!
Благовістив в Назареті —
Стала слава у вертепі.
О, прекрасний Вифлиєме,
Отверзи врата Едема!...

Хома (до Галі сердито). Я-ж тобі наказував, щоб нікого не пускали!... Задумалась, забула!

(Входить Назар з молодими козаками).

Назар. Дай, Боже, вечір добрий! помагай-бі на все добре!

(Всі козаки проказують те-ж саме. Назар, не скидаючи шапки, з жахом зупиняється, поглядаючи то на гостей, то на Галю. Всі мовчать).

Хома (ніяково). Спасибі, спасибі... Милости просимо.. Просимо сідати...

(Знов усі мовчать. Галя, всміхаючись, крадькома поглядає на Назара).

Назар. Сядемо, сядемо, аби було де, — ми гості непрохані... Може, помішали, так ми й підемо, відкіля прийшли... (Дивиться на сватів). Так бач, через що полковник послав мене з грамотами в Гуляй-Поле! (Дивиться на Галю). Весело, весело!... наливай швидче горілки... і я випю за твоє здоров'я! Не лякайся, не лякайся, наливай!...

(Галя з жахом пускає блюдо до долу і флягу).

Хома (скаженіє). Хто сміє знущатися над моєю дочкою?

Назар. Я! хіба не бачиш?... Я, Назар Стодоля! той самий, за кого ти вчора обіщав видать дочку свою, той самий, якого ти знав ще з тісї пори, як він тебе вирвав із-під ножа гайдамаки!... Згадай і ще: я той самий, що й самому гетьману не дасть себе на посміх!... Пізнав?

Хома. Пізнав. (Байдужно). Що дальш?

Галя. Хіба-ж не ти прислав?

Хома. Мовчи! геть собі!...

Назар (припиняє Галю). Стривай, стій тут! І тебе обманюють?

Хома. Не обманюю, а так, як батько велю!... Вона посватана за чигиринського полковника.

Назар (з призирством). Полковника! Учора була моя, сьогодні полковникова, а завтра чия буде?... Чуєш, Галю?

Галя (падаючи на руки Назара). Чую! О, чом мені не позакладало!

Сват. Осмілююсь доложить...

Назар. Мовчи, поганець, шинотинишку!

Хома. Віддай мені дочку мою. (Боязко підходить до Назара).

Назар. Геть, Юда!

Хома (з жахом). Прохор, Максим, Іван, Стехо!... Гей, хто там є? Возьміть його, харцизяку — він убє мене!

Назар. Нехай Бог тебе побє, дітопродавець!... (До Галі). Галю! Серце моє! промов мені хоч одно слово: ти не знала — за кого? Скажи: не знала?

Галя (опамятавшись). Не знала, їй Богу, не знала!

Назар (до Хоми). Чи чуєш ти?

Хома. Не чую, я оглух!...

Назар (до гостей). Люде добрі! коли ви не оглухли, так послухайте. Він мене називав своїм сином, а я його своїм батьком і він це чув тоді, а сьогодні оглух... Де-ж його правда? Чи чесний же він чоловік? правдивий, га?

(Гості мовчать).

Гнат (підходить до Назара). Він не чоловік. Кинь його, — таке ледащо не стоїть путнього слова! (Бере його за руку).

Назар. Стривай!... ні, він чоловік, він називав мене сином. (До Хоми). Правда?

Хома. Не тобі вчити, як мені кого називати. Я їй батько, а не твій, — так у моїй волі віддати її, за кого схочу.

Назар. А як же вона не захоче, тоді що?

Хома. Я заставлю.

Назар. Чи можна-ж кого заставити утопитися або повіситися?... Хіба ти Бог, що маєш силу чудеса творить? Хіба ти диявол, коли ти не маєш жалю до рідної своєї дитини? Чи бачиш, у неї є серце, а ти замість його кладеш камінюку... Слухай — і ти-ж колись був молодим, і ти ж мав коли-

небудь радість і горе. Скажи, що чуло, що казало твоє серце, коли тобою кепкували?

Хома. Го-во-ри!...

Назар (не памятаючи себе). Так ти глузуєш надо мною!... Хіба я не стопчу тебе, як жабу? Брехун! (Швидко підходить до нього й хапа його за горло).

Галя (схопивши за руку Назара). Що ти робиш? Убий мене... на, ріж!

(Назар мовчки опускає руки).

Хома (підбігає до сватів). Ви бачили? хотів мене задушити!...

(Свати мовчать).

Гнат (до Назара). Ми не так розплатимося иншим часом! Ходім з цього базару.

Назар. Не піду! мене відсіль ноги не винесуть.

Гнат. Ну, так торгуйсь. Може, дешевше уступлять.

Галя. Боже мій, Боже мій! вони знущаються надо мною!

Хома. Не знущаються, а торгуються.

Гнат. Годі, брате... ходім: ми опізнились.

Назар. Стривай, не опізнились. (Підходить до Хоми). Прости мене, я згарячу забувся... Ти добрий чоловік. Прости, або заріж мене, тільки не кажи, що вона не моя, не кажи!... Дивись; я гетьману ніколи не кланявсь. (Стає на вколішки.) Для спасенія своєї душі, коли у тебе у серці є Бог, для уроди всіх святих, коли ти віруєш у кого, для спасенія твоєї дитини, коли вона тобі мила, — зглянься на мене! Нехай старости з своїм хлібом ідуть до-дому. Христом Богом молю, не занапасти її, бідної! Кращої її нема; за що ти хочеш її вбити?... На голову мою! возьми її розбий обухом — не треба мені її, тільки дай дочці своїй ще пожити на світі, на заїдай її віку, вона не винувата!

(Хома трясучись поглядає на гостей).

Гнат (швидко підбігає до Назара). Кого ти просиш? кому кланяєшся? перед ким падаєш?... Я на тебе після цьо-

го й дивитися не хочу... прощай!... Кланяється дияволу! Він тебе кипячою смолою напоїть! (хоче йти).

Назар (зупиня його). Постій!... Дай ще слово скажу.

Галя (обнимає ноги батькови). Ви покійній матері, як вона умирала, біля домовини обіщали мене видать за Назара... Що-ж ви робите? чим я вас прогнівила?... за що мене хочете убить?... Хіба-ж я не дочка ваша?!... (Заходиться від плачу).

Назар. Камінь! залізо! ти огню хочеш!... Буде огонь, буде! для тебе все пекло визову... ти жди мене!... (До Галі). Бідна, бідна! в тебе нема батька, в тебе кат есть, а не батько!... Бідненька, серденько моє, пташечко моя безприютна! (Цілує її). А я ще біднійший за тебе: у мене й ката нема, нікому й зарізати!.. Прощай, моє серце, прощай! не забаримось побачиться. (Галя безмовна падає на руки Назареви. Він її цілує; Хома силкується вирвати її. Назар одпиха його і знов цілує Галю).

Назар (до сватів). Роскажіть полковникови, що бачили і що чули... Скажіть, що його молода на ваших очах цілувалась зо мною. (Галя обнимає його й цілує). Бачите, бачите!... Прощай же, моє серце, моя голубочко! (Цілує її). Я знаю, що мені робить. Я знайду правду... Прощай! вернусь, сподівайся!...

(Галя зомліла. Назар, закривши лице руками, виходить. Гнат і козаки за ним. Хома і свати підбігають до Галі).

ДІЯ ДРУГА.

Середина простої хати, чисто прибраної. На столі горять свічки. Хозяйка порається коло печі.

Хазяйка. Господи, Господи! як подумаєш, коли ще ми дівували: зачуєш де-небудь вечорниці, так аж тини тріщать; а тепер... от, скоро й треті півні заспівають, а вечорниці ще й не зачинались. Нехай воно хоч і свято, звісно — колядують, а все-таки час би... Ні, що не кажи, а світ перемінився. Хоч би й запорожці... ну, які вони запорожці? Тьфу на їх хист та й годі!... Чи такі були попереду? Як налетлть було з своєї Січі, так що твої орли-соколи! Було, як схопить тебе котрий, так до землі не допустить, так і носить... Ой-ой-ой! куди-то все дівалось?...

(Похитавши сумно головою, співає).

Зоря з місяцем над долиною
Пострічалася,
Дожидалася до білої зорі —
Не дождалася;
Я до дому прийшла, гірко плакала,
Не молилася, —
Нерозумная, неутішная
Положилася.
Ой, не спала-ж я, все верзлась мені
Нічка темная,
І вишневий сад, очі карії,
Брови чорнії.

На зорі-зорі я прочнулася
І сказала так:
За Дунай-ріку чорнобривий мій
На гнідім коні
Полетів орлом!... я все плакала,
Все сміялася.
І до-дому козаки з-за Дунай - ріки
Завертались.
Не вернувся мій... молоді літа
За що трачу я?
Зоря з місяцем пострічалася —
І заплачу я.

Точнісінько моя доля! Неначе цю пісню про мене зложили... Де мої молоді літа? — і сліду нема, мов поверх води поплили. (Помовчавши). Що-ж це справді ніхто не йде? А вже мені ця навіжена Стеха! пішла за дівками, та десь і застряла з козаками. І звела-ж їх нечиста мати до купи! Нехай би цей Кичатий був парубок, а то-ж уже старий чоловік... Ну, взяв би він собі в клюшниці немолоду, а розумну, вірну, дотепну до всякого діла та стареньку! а то... як та дзига, так і снує... Як-то він дочку свою ще пристроїть? Бач, у полковниці лізе! Чи довго-ж вона буде любуватися його лисиною ,замість ясного місяця? Ох, ох! старі, старі! сидіть би вам тільки на печі та жувать калачі; так ні, давай їм жінку, та ще молоду! Як же бак, чи не так!... От Стодоля — молодець! я його, знаю, він протопче стежку через полковничий садок... Та й дурний би був, коли-б не протоптав. Про себе скажу, що... тее... хтось іде!... Зараз, зараз... Насилу! (відчиняє двері).

(Входять Назар та Гнат).

Хазяйка. Свят, свят, свят!.. Відкіля це, якою дорогою, яким вітром, яким шляхом занесло вас у мою хату?

Гнат. Не питайся, голубко, — стара будеш, хоч це, признатися, і не пристало твоїй пиці. Чого-ж ти так насупилась?

Хазяйка. Сідайте, будьте ласкаві, сідайте!

Гнат. Ну, годі-ж, не сердься. Мало чого з язика не спливе! Не все треба переймать, що поверх води пливе.. У тебе сьогодні вечорниці?

Хазяйка. Хіба-ж наші вечорниці для вас? Ви так тільки прийшли — посміятися!...

Гнат. Так-таки й посміємося, коли буде весело.

Хазяйка. (дивлячись на Назара). Буде весело, та не всім.

Гнат. Ну, це вже опісля побачимо... А коли — ке нам чого небудь такого, для чого чарки роблять, та й зубам пошукай роботи... Проклятий скряга й повечеряти не дав. Ну... чого-ж ти рот роззявила? Мерщій!

Хазяйка. Зараз. (Одходючи). Бідненький Назар! (Достає з полиці фляжу з горілкою й закуску і ставить на стіл).

(Назар сумно дивиться на Гната).

Гнат (до хозяйки). Тепер же знаєш що? візьми мітлу та мети, виясни хорошенько місяць: бач як насупило! А ми тим часом побалакаєм, що треба.

Хазяйка. Що це, Бог з вами!... хіба я відьма?

Гнат. Я так, навманя сказав. Заткни пальці в уха.. Чи второпала?

Хазяйка. А!.. ви хочете нишком побалакати?... Добре, я піду по Стеху. (Надягає свиту й виходить).

Гнат (подивившись їй у слід). Пішла... Ну, що-ж дивишся на мене, мов не пізнаєш?

Назар. Тепер би й рідного батька не пізнав.

Гнат. Розумні люде усе так роблять: і в хоромах, як у хаті мужик (Наливає чарку й підносить). Не хочеш? як хочеш! А я совітував би чарочку-другу адамових слізок, як казав було отець економ. Не забув Братський манастир?

Назар. Ні, скажи лучче, нащо ти мене повів сюди?

Гнат. На те, щоб побалакати з тобою, як з козаком, а не з бабою. За козацьку волю і розум! (Пє).

Назар. Щасливий ти чоловік!

Гнат. Ти щасливійший од мене.

Назар. О, як би ти посидів у моїй шкурі!... Ходім, Гнате! мені тут душно.

Гнат. Стривай, ще рано... Подивімся, як люде добрі веселяться, та посовітуємся, куди йти.

Назар. Мені все одно, куди не поведеш.

Гнат. Ти вп'ять баба! Чи пристали - ж козаку такі речі?

Назар. Гірко мені, Гнате! ти смієшся, а в мене печінки верне. Хіба-ж моє горе смішить тебе?

Гнат. Смішить.

Назар. А я думав — ти добрий чоловік.

Гнат. А я думав — ти козак, а ти, бачу, баба!.. Ну, скажи мені, чого ти дуріеш? де твій розум? Чи стоїть же жінка, хоч би вона була дочка німецького цезаря, чи стоїть вона такого добра, як чоловічий розум?

Назар. Стоїть.

Гнат. Брехня! Ти знаєш, в яку ціну поставив цар Соломон золотий плуг? Він каже, що при нужді шматок хліба дорожче золота. А я скажу: чарка горілки козаку миліща усіх жінок на світі.

Назар. Ти мене, Гнате, морочиш, а мені тепер треба щирого друга.

Гнат. Добре. Я він і есть, бо кажу правду. А коли хочеш, то і брехать почну для тебе. Все, що хочеш.

Назар. Не смійся, а ділом кажи, що робить мені. Тобі Тобі можна і говорить, і думать.

Гнат. Ось що. Перш усього — випий горілки. Вона й без мене наведе тебе на розум. (Наливає чарку). Чи не забув ще ти, як розумно розсужда латинський віршник... як пак його... ну той, за якого мене в Брацтві випарили різками, як отець ректор піймав у мене за халявою його мудрі вірші. Він каже: "Дурниця все, опріч горілки, а іноді й жінка під руку." Оце так. (Пє).

Назар (з призирством). Бідний ти сердешний чоловік! Я думав, що в тебе хоч крихта є добра, а в тебе нема й того, що має й скотина. О, як би ти міг заглянути сюди (показує на серце), куди сам Бог не загляда!... Та ні! може, ти тільки так кажеш... Друг ти мій добрий, вірний мій, ти-ж таки плакав коли-небудь: плач зо мною тепер; хоч прикинься та плач. Не муч мене. В мене від горя серце рветься! Нехай вже ті сміються, що живуть у пеклі: їм любо; а ти-ж таки чоловік.. (з спочуттям дивиться на його).

Гнат. Так, я чоловік; а ти й справді баба, ще раз тобі скажу: казна за чим побиваєшся.

Назар. Нема у тебе серця, камінь ти!

Гнат. Як хочеш, так і думай, а я нещасніший од тебе, нещасніший од твоєї собаки: вона лащиться до тебе, і ти її кохаєш, а я?... І я, дурний, колись любив і к гадинам жінкам ласкався, ридав гарячими сльозами, рад був і жизнь оддати за них.. і що із того? чи хочеш знати?

Назар. Не треба, не хочу, не говори! у тебе нема Бога в серці.

Гнат. А був колись, та мохом серце обросло, як той гнилий нікчемний пень дубовий! Прийде і твоя пора, все згадаєш. (Ласкаво). Годі-ж тобі, годі! не дивись так хмарно: далебі не полегша. Дурниця все: і товариство і любов — цур їм! нема їх на світі. Одні дурні й діти вірять латинським віршам... А лучче поговорим про діло, а тим часом налетять сороки чорноброві, випєм, пожартуєм, і вір мені — вся дур із голови вилетить!... Я це знаю: мене лихо навчило.

Назар (встаючи з-за столу). Та й я ізвідав горе, та нічому не навчився; тебе-ж не хочу слухать: ти злішний диявол. (Хоче йти).

Гнат. Куди-ж ти?

Назар. З тобою холодно, піду у пекло погрітися.

Гнат. Стривай, ти сам не знайдеш. Я шлях тобі покажу.

Назар. Найду й сам.

Ukrainian Catholic Council
- LIBRARY -

Гнат (придержує його). Ти й справді хочеш іти? Скажений, ти з глузду зїхав!

Назар. Я нікому не дам себе в обиду й дурного совіту не послухаю. Пусти мене.

Гнат. На-силу прочунявся!... Та куди-ж ти, навіжений.

Назар (спалахнувши). Мовчи, а то тут тобі й амінь.

Гнат (не випускаючи руки Назаревої). Так і я зумію, та що потім? З холодним мерцем у домовину?

Наазр. Хоч до чорта в пекло! Пусти мене, — я піду в Чигирин до полковника.

Гнат. Чого?

Назар. Убю його !

Гнат. А як не вбєш, тоді що? чи не мусиш ублагать його відкинутися від Галі? га?

Назар. Так, чи не так, а я піду.

Гнат. До диявола в гості! Чи не лучче-ж замість пузатого полковника обняти тонкий та гнучкий стан Галі? Не хмурся та послухай та роби так, як я тобі скажу, бо ти сьогодні нічого путнього не видумаєш.

Назар. Що далі?

Гнат (оглядаючись). Чи глухі тут стіни? (В півголоса). Украдьмо Галю, от і все. Чи добре?

Назар (трохи помовчавши, стискає Гнатови руку). Прости мене...

Гнат. Ну, ще що?

Назар. Ти певний друг!

Гнат. Ну, про це потім. Кажи, так, чи не так?

Назар. Так! Я ввесь твій: говори, приказуй.

Гнат. Слухай же. Вона, звісно, виходила до тебе колинебудь пізно ввечері в садок, хоч, може, й не одна?

Назар. З клюшницею.

Гнат. Суща коханка! Чи не завалявсь у тебе в кишені який червінець?

Назар. Два.

Гнат. Ще лучче. Се-ж буде клюшниці на сережки, а плахту на словах обіщай. Тільки домовся з нею так, щоб вона про мене не знала, бо жінки на-голо всі цокотухи: не для їх вигадано слово "мовчати"; до того ще й дорожче заправить.

Назар. Нічого не пожалую, усе віддам, що в мене є... Де тільки клюшницю побачу?

Гнат. Вона буде тут. Адже ти чув, як ласка хазяйка Стеху за те, що довго бариться? Гляди-ж, зробиш тут усе, як треба, а я дожидатиму вас край старої корчми з тройкою добрих вороних. Знаєш, на старій дорозі?

Назар. Знаю.

Гнат. Цю корчму і в день люде христючись обходять, а вночі ніхто не посміє; так кращого місця нічого й шукати; тільки порайтесь моторніш.

Назар. А як вона не захоче — що тоді?

Гнат. Хто? клюшниця, чи...

Назар. Та й та, й друга.

Гнат. Захочуть обидві, тільки ти зумій согласити. Клюшниця за червінця піде колядувати хоч до самого сатани, а Галя в одній сорочці піде за тобою хоч на край світа, а як це дуже далеко, так ти спровадь її на Запорожжя, а там і сам гетьман не більший од чабана. Адже ти не виписувавсь із запорожців?

Назар. Ні.

Гнат. Так якого-ж злидня ще хотіть? А хто пак у тебе курінним атаманом?

Назар. Сокорина.

Гнат. Знаю! о, голінний, завзятий чоловік! в кірци води диявола утопить, не то-що в Дніпрі... А! здається, хтось іде.

Назар. О, як би твоє, брате, слово, та Богу в уха!

Гнат. Нема на світі нічого лекше, тільки повеселій, будь козаком. Мовчи... (Голосно). Ну випємо-ж чарочку за шинкарочку. (Пють).

Хазяйка. Як-же я втомилась... насилу найшла її, проклятy Стеху!

Гнат. А що, змахнули пил з місяця?

Хазяйка. Смійтесь, а воно і справді погода утихомирилась.

Гнат. Оце-ж тобі за труди. (Подає чарку).

Хазяйка. Цур йому... як я втомилась!... Ні, спасибі! не під силу... Хіба вже для вас. (Пробує потрошку. Гнат на мигах просить. Вона, ніби через силу і кривлючись, випиває, а що осталось, хлюпає на стелю). Щоб вороги мовчали й сусіди не знали! (Оддає чарку.).

Гнат (підносить Назареві; той знаком одмовляється.) Не хочеш — як хочеш. А мені здається, що й на світі нема такого горя, якого б не можна було втопити у чарці горілки. Чарка, друга і — чорт у воду. Так, Катерино?

Хазяйка. Як кому иншому, то й кварта не поможе!

Гнат (до Назара). А ти справді не будеш пить?

Назар. Не буду.

Гнат. Вольному воля, а спасенному рай. За твоє-ж здоровля! (Випиває). Праведно співається в тій пісні, що, каже, коли-б мужику не жінка, не знав би він скуки, коли-б не горілка, де дівать би муки? Так у горілку її прокляту, у горілку. Розумний чоловік тебе видумав, так! (До Назара). Та на тебе бридко дивитися. Ну, ще-ж одну та й годі вже. (Наливає). Чи втямки тобі, як ми втікали з Братського на Запорожжя та на дорозі зустріли одну чорнобривеньку, і ти чуть-чуть був не проміняв запорозької волі на її чорні брови? Бач, ти забув! а я так все запрошедше знаю, та й що буде — одгадаю.

Стеха. (хутенько вбігає). Ох, моя матінко, як утомилась! Шуточки! оббігала усі усюди! (Оглядаючись). Ох, Боже мій! я й не бачу... Добри-вечір вам! От вже й не думала, й не гадала! Спасибі, спасибі! не погнушались наших слобідських вечорниць. Так уже й не здивуйте: у нас усе абияк; не те, що у вас у Чигирині.

Гнат. Та у вас ще краще.

Стеха. Годі бо нам сміятися!

Хазяйка. Чи прийде-ж хто?

Стеха. Як же? усі прийдуть.

(Гнат бере за руку хазяйку й одводить на бік. Назар встає з-за столу й підходить до Стехи).

Гнат (до хазяйки). У мене щось голова розболілась; піду подивлюсь, який місяць... Чуєш, а про кобзаря, мабуть, і забули? Збігай лишень!... Без його й гульня не гульня.

Хазяйка. Стехо! ти звала Кирика?

Стеха. Моя матіночко, і забула! Я зараз збігаю.

Гнат. Вп'ять де-небудь застянеш... Збігай лучче сама.

Хазяйка. Добре. (Хазяйка і Гнат виходять).

Назар (бере Стеху за руку). У мене є прозьба до тебе, Стехо.

Стеха. Знаю, знаю, яка прозьба! — сказать панночці, щоб вийшла до вас, як пан засне; та тепер тільки не те вже, що перш було. Адже ви самі знаєте, що незабаром зробилось.

Назар. Це не помішає; мені тільки одно словечко сказати. (Дає їй червінця). На тобі; ще й плахта буде, коли услужиш.

Стеха (бере червінця). Не придумаю, як би це зробити. Лиха година те, що старий цілісіньку ніч очей не заплющить. Сердешна панночка! а як я плакала, як просила! ні, таки на своєму поставив старий сатана!

Назар. Так ти зробиш? дожидати?

Стеха. Зроблю, зроблю, тільки...

Назар. Не бійсь! більш копи лиха не буде. А коли хочеш, то й ти з нами. Ну, лишень, чкурнем...

Стеха. Куди з вами?

Назар. Туди, де лучче жити, де будеш панею, а не клюшницею... не второпала?

Стеха. Глядіть, чи не дурите ви мене? І справді думають, що як вони багаті, так усе й їх.

Гнат (за коном). Катре, Катре! а погляди, що це на місяці?

Голос хазяйки. Хіба ви не знаєте? брат брата на вила підняв.

Гнат. Як же це? Далебі, я не чув.

Хазяйка. Нехай у хаті розкажу, я змерзла.

(Впродовж сієї розмови Назар на мигах і пошепки балакає з Стехою. Стеха показує, що згожується й одходить. Входять Гнат та хазяйка).

Стеха. А хіба-ж ви цього не знаєте?

Гнат. Або забув, або й зовсім не знав, — не згадаю.

Стеха. Так ось бачите, як воно. Як Христа дочитались, старший брат на Вели-день, коли ще добрі люде на утрені стояли, пішов підкинуть волам сіна, та замість сіна протнув вилами свого меншого брата: так їх Бог так і поставив у-купці на місяці, на вид усьому хрещеному миру, щоб бачили, що й скотині гріх їсти у такий великий празник, поки пасок не посвятять, а не то що людям.

Хазяйка (насмішкувато). Ач, як мудро прочитала!

Гнат. Чудо не дівка! розумна і красива. (Обнимає Стеху).

Стеха (прикидаючись). Що це які справді безстидні оці городські козаки! усе-б їм знущаться над нами та й тільки. (Гнат цілує її). Ну, от іще видумали що! Неначе це звичайно! Пустіть, далебі закричу.

(З гамом входять козаки та дівчата).

В гурті. Ай да Стеха! От моторна: і тут успіла! А старий Кичатий?...

Стеха (вириваючись) Ну, що? поживились?.. Не бійсь, таки не довелось поцілувати... Хто там горло дере, що успіла? Вони тільки так, нічого не зробили.

Гнат (до козаків). Ну, хто у вас отаман? Чи есть музики?

Голоси. І кобзар, і музики.

Гнат. А останнє: випить і закусить?

Голоси. Як без цього? Усе є.

Гнат. А, та й бравії-ж молодці, що твої чигиринці! (До дівчат). Котра-ж із вас піде зо мною танцювати?

Голоси. Пропустіть, пропустіть — музики йдуть.

(Входять жиди-музики. Попереду дід сліпий з кобзою. Дівчата й козаки в безладді розступаються. Впродовж метушні Назар розмовляє з Гнатом).

Гнат. Будь бо веселіший, не показуй виду. Стеха з'уміє одкараскаться від них, тільки нам з тобою треба попереду утікти. Я, пожалуй, хоч і зараз піду, а ти зостанься тут поки, — так для виду. Та чуєш, не дуже довго женихайся, а мерщій в корчму; я там буду.

Назар. Добре, тільки й ти проворніше.

Гнат. За мене не бійсь... Дивись, старий знакомий! Кузьма, яким це побитом тут опинились?

Один з козаків. З хуторів до церкви, а вечорниці по духу чуємо.

Гнат. Молодці!... А ви, жидова, як сюди зайшли?

Жид. А так, сляхом. У Цигирині нема заробітку, а ми процули, сцо у пана Кицатого весілля буде, так і прийсли сюди.

Гнат (на бік). Жидівське ухо! (Голосно). А нуте-ж! учистьте запорозського козачка. (До козаків). А з вас хто бойчіший — удар: я подивлюсь, чи так, як у нас бувало на Запорожжі. (Тихо до Назара). Годі, не дурій. Я-ж кажу, усе добре буде.

Назар. Чи буде, чи ні, тільки зділай милость, не бався тут, іди швидче.

Гнат. Поспіємо ще з козами на торг. Не показуйся, будь ласкав, таким сумним: все зопсуєш. Подивимся козачка тай годі.

(Відходять далі й розмовляють між собою. Музики заграли. Один козак вискакує з гурту й танцює козачка. Гнат та Назар любуються).

Гнат. Ай да молодець! от жвавий! що твій азпорожець! (Танець кінчиться). Ну, веселіться-ж, люде добрі, гуляйте, хлощі, а нам уже годі, пора їхать: до Чигирина не близько, а до світу треба буть там. Прощайте, козаки! прощайте, дівчата! прощай, хазяйка! А де-ж та... Кичатого? (Стеха ховається між козаками. Гнат, піймавши її, цілує). Прощай, сердечко моє, моя розумниця, моя красавиця, прощай!

Стеха (вириваючись). Ай-ай-ай! закричу, їй же то Богу, закричу.

(Назар та Гнат виходять. Хазяйка їх проводить).

Стеха (чепуриться). Що за народ такий ці козаки! усе-б цілуваться! Неначе й помоглось. (До хазяйки). Тітко, тітко! а ну-ж ми з тобою. (Танцює і співає).

Через гору піду,
Скриюсь за горою...
На біду,
Де піду, —
Козаки за мною.

Той почне говорить,
Той сережки сулить.
Кого знаю,
Привитаю,
Хто сережки дарить.

Ой сережки мої,
Мої золотії!
Сердітеся,
Дивітеся,
Вороги лихії!

Хазяйка (вириваючись). Ох, мої зозуленьки! по старости літ мені - б і не подобало.

(Стеха тим часом жартує з козаками; вхопивши за руку молодого козака, крутиться і пританцьовує).

Хазяйка. Оце, яка жартовлива! Та перестанеш ти, чи ні?

Стеха (танцює і співає).

Тра-ла-ла, тра-ла-ла!
На базарі була,
Черевички купила,
Три червінці дала,
А четвертий пропила
І музику найняла.

Що-ж ви, родимець би вас вбив! тільки дурно гроші берете? Кусок би вам сала, а не грошей. (В гурті сміх). А де-ж наш Кирик? сюди його! він один лучче всіх цих голодранців. (Виходить кобзар). Ось він, мій голубчик. Ну, лишень, яку-небудь пісеньку з приговорками, або казочку страховиночку, щоб цілу ніч не заснулось.

Кобзар. Добре, добре! Хочеш — казочку, хочеш — пісоньку, що любиш.

Голоси. Казку, казку!

Иньші. Ні, пісню, та таку, щоб жижки затрусились! Ми ше не танцювали.

Перші голоси (і з ними Стеха більш усіх). Натанцюєтесь іще, поки до третіх.

Стеха. До півнів ще не трохи. Казку! (До хазяйки). Казку, тітко?

Хазяйка. Звісно, казку, поки ще не так пізно; а опісля і слухать страшно буде.

Кобзар. Коли казку, так казку, мені все одно.

В гурті. Перещебетала таки, цокотуха.

Другий голос. Ач яка!

Стеха. А що, га! таки перещебетала!

(Кобзар сідає на стільці. Круг його з галасом та сміхом товпляться в безладді козаки та дівчата).

Стеха (підносить кобзареві чарку горілки). Випий, дідусю, для смілости.

Кобзар (випивши). Спасибі тобі, дівко! (Прокашлявшись). Слухать — що їсти, в горшку не бовтати, усів не марати, слов не пропускать, другим не мішать.

(Усі стиха шепочуться і сміються).

Стеха. Послухаю, послухаю, чи есть же така страховина, щоб я злякалась.

Голос. Чуеш ти? коли не будеш мовчать, так геть собі.

Другий. А то виженем.

Стеха. А хто-б посмів!... Сотник вас усіх перевішає.

Голос. Дзус йому, мурому! Гляди, щоб на одній осичині не повісили тебе з сотником!...

Хазяйка. Та замовчіть же Бога ради! (До кобзаря). Кажи, дідусю, кажи; їх не переслухаеш.

Кобзар (прокашлявшись). У венгерській стороні, у цесарців, за шляхецькою землею, стоїть гора висока, а в тій горі нора глібока; в норі сидить не звір, не птиця — турецька цариця. Сидить вона сто тисяч літ, не молодіє, не старіє, а тільки де далі зліє, їсть вона од схід до захід сонця — не хліб печений, не курей і не яку-небудь людську страву, а трощить маленьких дітей, за те, що коли ще вона була у Гурещині важкою, так їй сказав арменський знахар, що вона буде родить дочку а дочка та буде, як підросте, в тисячу раз краще її. От вона справді як родила дочку, так зараз і зїла її, та з того часу сидить у норі й невгаваючи усе їсть дітей; не розбіра, хоч хрещені вони, а хоч нехрещені — їсть усіх, їсть тобі всіх та й годі, — і дівчаток, і хлопчиків...

Стеха (хутко). І хлопчиків! ах, вона триклята баба! Щастя її, що я не знаю тієї гори!...

Голос. А щоб ти зробила?

Стеха. Що? Задушила-б.

Голос. Куди тобі, погане!

Другий. Ти й за двері сама боїшся вийти.

Стеха. Хто, я?

В гурті. Та не мішай же слухать!... Не хто-ж більш, ти!

Стеха. Я боюсь? Хочеш зараз піду на гробовище? а коли хочете, так у стару корчму, що на старому шляху.

В гурті. Прудка дуже! за поріг не вийдеш, умреш.

Стеха. Я вмру?... що ставиш?

В гурті. Мої музики на всю; а ти?

Стеха. Пів видра сливянки, три куски сала й паляниця.

В гурті. Добре !тільки щоб, знаєш, сливянка була з з панського льоху.

Стеха. Та вже де не возьму, до цього вам діла нема, а поставлю. Де мій байбарак? (надіває верхню одежину). Гляди-ж, не цурайся слова. (До кобзаря). Як я вернусь, так тоді докажеш, дідусю, а то я й не хочу (Виходить).

Кобзар. Добре.

В гурті. А щоб повірили, так принеси цеглинку або кахлю з груби, або що хочеш, тільки з корчми.

Стеха (за коном). Добре, добре.

Голоси. От дівка голінна, так-так!

Другий. Чуприну їй та вуса — тоді хоч у пекло!

Третий. Так подумають, що козак.

Хазяйка. Вже козир-дівка, не вам рівня. Отже й піде... тоді плати.

Голос. Або сливянку пий, а салом і паляницею закусуй.

Хазяйка. Побачим, побачим, чия візьме.. Чого сидіти? щоб не даром музикам платить, ну лишень, потанцюєм лучче. А ну, вдарте, та не по жидівський, а по нашому.

(Гурт в безладді розступається. Козак з дівчиною виходять танцювати. Музики заграли і танець почався. Завіса тихо спускається).

ДІЯ ТРЕТА.

Середина розваленої корчми. Стіни без стелі і кілька цілих крокв. Усе занесено снігом; світить місяць. Кілька хвилин тихо. Здалека чути пісню; потім ближче-ближче і виходить Стеха, боязко приспівуючи: "Ох, сережки!" Вона стає коло розваленої печі й боязко оглядається кругом.

Стеха. Як страшно! Де-ж вони? І коней теж не видно... Чи не махнули вони собі? То-то буде добре! За два червінці продать своє щастя... (Оглядає сліди). Ні, опріч моїх, нічиїх не видно слідів. Що, як вони обманили, та другим шляхом? от тобі й сотничка!... Побіжу мерщій до дому, чи не подіялось чого там?... Роскажуть, що я помогла, — тоді все пропало. (Спішучи повертається).

(На зустріч їй Назар несе на руках Галю).

Стеха. Це ви? А тут так страшно... Чи не случилось чого?

Назар (спустивши Галю). Нічого, не бійсь. А коні тут?

Стеха. Ні, я не бачила.

Назар. Збігай, подивись, і як нема, то біжи мерщій у слободу, чи не зустрінеш на дорозі.

Галя. Стехо! чому-ж ти не йдеш? Біжи-ж скоріш... батюшка прокинеться! біжи бо!

Стеха. Зараз, моя панночко; для вас на край світа полечу. (Хутко виломує з печі кахлю).

Галя. Що ти робиш?

Стеха. Зараз. Це од вовків. (Швидко виходить).

Галя. Ходім на дорогу... мені тут страшно.

Назар. Не можна, моє серденько: там побачать, а сюди ніхто не ввійде.

Галя (сумно). Ну, роби, як знаєш, а я... я все зробила... Боже! на зорі прокинеться батюшка... Ох, Назаре, Назаре! що я наробила!

Назар. Лучче не можна було зробить.

Галя. Батюшка мене проклене.

Назар. Себе нехай проклинає... Ти змерзла, моя кришечко? Візьми мою керею. (Скидає керею й розстеляє по снігу). Спочинь, моє серденько; поклади свої ніженьки у мою шапку. (Галя сідає на керею. Назар вкладає її ноги в свою шапку). Оттак тепліш (цілує її), тепліш, моє серденятко?

Галя. О, мій голубчику, мій сокіл ясний! як мені тепло, як мені весело!... Тільки я боюсь: батюшка мій такий сердитий...

Назар. Не бійсь, моя пташечко, нічого, поки я з тобою. Не бійсь, тільки люби мене. Я подумав тоді... коли...

Галя. Коли? Що подумав? може недобре?

Назар. Не то, що недобре, та не тепер згадувать що-небудь недобре, коли на серці така радість. А завтра... що завтра зо мною буде? Я вмру, мене задушить моє щастя, моя доля. (Кладе їй на коліна свою голову. Галя перебирає його волосся. Назар, підвівши голову, любо заглядає їй в вічі). О, мої очі, мої карі! Поглядіть на мене, мої зорі ясні! (Трохи помовчавши). Серце моє, ти не казала батюшці, що підеш заміж за полковника? не казала?

Галя. Впять! Який же ти, справді!... Я заплачу. Адже-ж він нічого мені не говорив за полковника, так як же б я йому сказала?

Назар. Бідненька !він продавав тебе, а ти нічого й не знала!... Прости його. Нехай Бог милосердний на тім світі за це його осудить і покарає.

Галя. Я молитимусь за його гріхи. Може Бог йому простить.

Назар. Молись за кого хочеш, тільки не розлюби мене, моя галочко... Я вмру тоді.

Галя. Який ти чудний! Ти думаєш, що я тільки так тебе люблю. Ні, Назаре, я не люблю, я й сама не знаю, що роблю... Як би тобі розказать? Аж страшно!... Знаєш що? Коли я дивлюсь на тебе, так мені здається, що ти — так це я, а я — так це ти. Так чудно... не знаю, від чого воно це так. Коли останусь одна на самоті, то все про тебе думаю-думаю, й мені приставиться, що ти в Чигирині перед гетьманськими хоромами на вороному коні гарцюєш, а усі гетьманші, полковниці ні на кого більш і не дивляться, опріч тебе... У мене в очах так і потемніє... Я заплачу-заплачу... так важко на серці стане. Від чого воно так, Назаре, ти не знаєш?

Назар. Знаю, моє серденько, знаю! Як любо, як мені ти говориш! Промов ще раз, обійми мене. (Обнимаються, цілуються). Ще, ще один останній раз. (В знесиллі кладе голову їй на коліна).

Галя. Як мені весело з тобою!... Чи воно усе так буде весело — скажи мені, Назаре?

Назар (не піднимаючи голови). Увесь вік!

Галя. Куди-ж ми пійдемо?

Назар. У рай.

Галя. Я це знаю, — та де-ж він?

Назар (піднявши голову). Не питай мене тепер, — я нічого не знаю... Ми поїдемо туди, де нема і не буде полковника, ні батька твого, де тільки одна воля! одна воля та щастя!... О, як ми будемо гарно жити! Збудую тобі хату світлу-світлу та високу; розмалюю її всякими красками — і чорними, і блакитними, й зеленими — усякими-усякими! наряжу тебе у шовк та в золото, посажу тебе на золотім кріслі, мов кралю, і довго-довго, поки вмру, все любоватимусь тобою. Та чи вмру-ж я коли-небудь?... Ні, я ніколи не вмру! Коли ти будеш зо мною, то смерть не посміє і в хату нашу заглянути.

Галя (сумно). Ох, пі, Назаре, не кажи так! Мені страшно стало, і серце так защеміло, так заболіло, неначе чує недобру годину, або яке горе...

Назар. Яке горе? де воно? Для нас нема його на цілім світі.

Галя. Не знаю, Назаре; тільки мені щось на серці так важко, так гірко... Я все думала про батюшку.

Назар. Нащо-ж ти про його думаєш? Не думай, і весело буде. Знаєш, як прийдемо ми у Кодак... Це запорожський город... От, як прийдемо — мерщій у церкву, повінчаємось; тоді й сам гетьман нас не розлучить, і будемо довго-довго там весело жити. Ти будеш пісні співати й танцювать, а я буду грать на бандурі і розсказувати тобі про славні діла козацькі, про Саву Чалого, про Свірговського, про всіх про всіх жвавих козаків наших. Далі мені вигодуєш сина, молодця чорнобривого, пошлемо його в Січ; там поставлю його перед козацькою громадою і скажу: "Любуйтеся, дивітеся — це мій син. Мені його вигодувала, викохала моя Галя, такого молодця!"... Що, весело?...

Галя. Весело, мій Назаре, мій миленький, а серце все-таки болить. Мені здається, що батюшка вже прокинувсь і мене шукає...

Назар. Бог-зна про що думаєш ти! Ось зараз будуть коні, і вони нас не найдуть, хоч нехай усю землю перевернуть. Не журись же, моя ластівко!

Галя. Знаєш що? ходім до дому, розбудім його, станем перед ним на коліна... він нас простить; він мене любить.

Назар. Хіба-ж я його не просив, хіба-ж не ставав перед ним на коліна! Адже ти бачила?

Галя. Бачила, ти просив... Назаре, він мій батько.

Назар. Лучче б не знать такого батька!

Галя. Ти сердишся, Назаре? Не сердься, мій милий, мій чорнобривий! Подивись, я весела, я не жалкую, що поки-

нула... Поцілуй же мене, мій соколе ясний, орле мій сизокрилий. (Обнімаються й цілуються).

Назар. О, моя радість, мій сон чарівний! Не журись, серденько. Скоро ми полетимо так, що не дожене нас і вітер. А ніч-то, ніч! неначе празникує наше щастя. Тиха, світла, як твої ясні очі. Ти не боїшся? Побудь тут одна. Я піду подивлюсь на дорогу.

Галя. Ні, не боюсь.

Назар. Чого-ж ти знов зажурилась?

Галя. Так, нічого. Я згадала покійницю няньку. Вона мені росказувала ,що в цій корчмі давно якийсь-то запорозський старшина ночував, а на другий день найшли його у Тясмині; і що тут Богдан зустрічав сина свого Тимофія, як козаки везли його з Молдавії, покритого червоною китайкою, і що тут запорожці вирізали жидів. З тієї години ніхто в їй не жив: усе вночі ходять мертві жиди... Ух, як страшно тут!

Назар. Тобі твоя нянька Бог-зна чого наговорила.

Галя. Вона божилась, що правда. Не ходи, лучче. зостанься зо мною, або ходім обоє. Мені важко й на мінуточку розрізниться з тобою.

Назар. Я не піду... Ти не змерзла?

Галя. Ні, твоя шапка така тепла. (Скидає шапку з ніг і цілує). О, моя мила шапка! Надінь її, і ти замерз.

Назар. Надінь ти. Я подивлюсь на тебе, яка ти в козацькій шапці. (Вона надіває шапку. Назар любується). Чудо!... Чорні уси, шаблю дамаську, пистоль за пояс — і козак хоч куди. (Цілує її). Козаче мій чорнобривий!

Галя (надіває йому шапку). Оттак краще !Постій, я пришпилю стьожку. Знаєш, як на весіллі була у молодого?

Назар. Це ти ще й завтра зробиш...

Галя. Ох стрівай! Я й забула. Адже я таки взяла з собою й хустку, що для тебе вишивала. (Вийнає з-за пазухи білу, шиту шовком червоним хустку й подає Назарові).

Що хороша? Я сама вишивала і гроші на шовк сама заробляла.

Назар. Спасибі, серце моє!

Галя. Чи не заспівать оце пісню про хусточку, що я в Чигирині у дядини чула?

Назар. Коли весела, заспівай.

Галя. Ні, невесела, та мені сидіть уже остило. Слухай же. (Виходить на край кону).

— — — — — — — — — — —

(Назар стоїть задумавшись).

Галя. Чого-ж ти зажурився? То не треба було-б і співать.

Назар. Нічого, серце моє. Возьми свою хустку. (Подає їй хустку). Завтра знову подаруєш.

Галя. На що вона мені? Розірви, коли вона тобі не люба; я другу вишию. (Сумно). Тільки не знаю, коли. (Помовчавши плаче).

Назар. Не плач, моє серце. Дивись, я не журюся.

Галя. Не журишся? А чого-ж ти плакав? Ти щось знаєш, та нехочеш сказать. Скажи-ж, мій голубе, мій орле сизокрилий, скажи, моє серце!

Назар. Знаю, знаю, моя голубко, що я найщасливійший на світі.

Галя. Ба я щасливіша за тебе. Ніколи-ж не буду співать за хустку; цур їй!

Назар. Я тебе вивчу другу, веселу-веселу та хорошу.

(Дивляться одно на другого і цілуються. Хома і Стеха крадуться із-за шкапи).

Хома. Сюди! ось де вони! сюди!

Галя. Батько!... Пропала я!

Стеха (Пробігає коло їх). Полковниця! полковниця!

(Назар мовчки бере лівою рукою Галю, а правою вимає шаблю. Хома торопко веде на його челядь. Стеха ховається).

Хома (скаженіє). Цілуйтеся, цілуйтеся, голубята! (До челяді). Киями його, собаку! Чого-ж стали? Беріть, рвіть його!

(Челядь торопіє).

Назар. Хто хоче в домовину виступай на мене. (До Хоми) Ти чого хочеш?

Хома. Смерти твоєї злодію!

Назар. На що-ж собаками цькуєш? возьми сам, коли хочеш.

Хома. Я рук паскудить не хочу. Беріть його! О, пес поганий, я розірву тебе!

(Бються на шаблях).

Галя (пада між ними на коліна). Тату, тату! убий мене! винна я; прогнівила тебе... Убий же мене, та не бери з собою!

Хома. Цить, кошеня крадене!

Назар (до Хоми). Цить, сатано люта!

Хома. Дочку оддай!

Галя. Не оддавай, не оддавай! я утоплюся!

Хома. Топись, гадино, поки не ростоптав я тебе!

Галя. Топчи, души мене: я твоя дитина!

Хома (до челяді). Беріть його! Я вас перевішаю! я вас золотом окую.

(Челядь поривається на Назара).

Галя. Одурить, одурить!

Хома. Не одурю! Не скавучи, зінське щеня.

(Нападає на Галю. Назар заступа її. Челядь нападає на Назара ззаду і крутить йому руки).

Хома. Ха-ха-ха! вовче, вовче! чому-ж ти не рвеш нас?

Назар. Цить, жабо погана!

Галя (перед Хомою на колінах). Тату, тату, кате мій! я розірву тебе, — я день і ніч плакатимусь на тебе! Тан-

цювать, плакать буду! Чого забажаєте, все робитиму — не вбивай його! Я за полковника піду...

Назар. Галю!

Галя. Ні, ні... (Зомліла падає).

Хома (до челяді). Чого-ж ви дивитесь? Нехай здиха собака, а ви тим часом шкуру зніміть.

(Челядинець замахнувсь кием на Назара).

Хома. Стривай! ми не татари. За що його вбивать? Чи есть у кого вировки, пояс, або налигач, — що небудь, скрутить йому руки й ноги?

(Челядь крутить поясами Назара).

Стеха (пада єколо Галі зомлілої). Ох, моя пташечко, моя лебедочко! Чи я-ж знала, що так станеться? Прокинься, моя зозулечко, моя ластівочко!

Хома. Оттак добре. Тепер завяжіть йому рота. От доладу; у його, здається, ще й хустка у руці. Чи не весільна? Добре, здалась таки на що-небудь.

(Завязують хусткою рота).

Хома. Не туго, щоб стогнав. Мороз хоч і лютий, та, може, видержить. А вже, як вовча тичка нападе... а вовки здалека поживу чують... от буде снідання, начисто гетьманське! Тепер положіть його на білу перину — нехай проспиться та подума, з ким жартує.

(Челядь кидає Назара на сніг).

Хома (на Галю). А ця учаділа... Возьміть її до дому... прочумається.

(Челядь бере Галю на руки, несе з собою)

Стеха (бере Хому за руку й веде його за Галею). А що? скажеш, що не люблю тебе?

Хома. Спасибі, спасибі. (До Назара). Оставайся здоров, приятелю! не згадуй лихом. Нехай тобі присняться рушники.

Ukrainian Catholic Council
- LIBRARY -

(Хома з Стехою шепчуться і пропадають. Назар тихо стогне. Незабаром чути за сценою гомін).

Голос Хоми. (Здалека). Киньте її! вяжіть його!

Гнат (за сценою). Я тебе звяжу, недовірку проклятий!

(Незабаром вибігає Галя й кидається до Назара).

Галя. Орле мій! серце моє! (Розвязує хустку).

Назар. Душно мені, душно!

Гнат (веде за груди Хому). Останній раз говорю: оддаси Галю за Назара, чи ні?

Хома. Ні!

Гнат. Здихай же, собако скажена! (Замірився шаблею).

Хома. Стривай. Ти знаєш наш закон козацький, то..

Гнат. Що мене живого поховають з твоїм падлом? Знаю. (До челяді). Копайте яму. (Цілить пістолем).

Хома. Вяжіть його!

(Тимчасом Галя розвязує руки у Назара).

Назар. О, доле моя! серце моє!

Гнат. Копайте яму! (До Хоми, прицілившись). Лукавий чоловіче, за що без сповіди ти себе губиш і мене з собою? Прощайсь з білим світом, молись Богу. (До Назара). Назаре, брате мій, друже мій! поховай мене! Прощай! а ми..

Назар. Стривай!

Галя (до Гната). Стривай!

Назар. Пусти його, не варт він того. Не папасти душі своєї. (До Хоми). Іди, лукавий чоловіче, йди, куди знаєш. Не поміг тобі Бог занапастить мене, а я чужої крові не бажаю. Йди собі!

Хома (пада перед Назаром). Назаре! сину, батьку рідний! заріж мене, замуч мене, на конях розірви, та не прощай! (Падає до ніг і плаче). О, лукавий, лукавий, о, я грі-

шний, проклятий!... Дочко, доле моя! серце моє! проси його, нехай убє, нехай я світа не паскужу! (Знову плаче). Боже мій, Боже мій!

Назар (підводить його). Устань, молись Богу, грішний. Коли прощають люде, то Бог милостивіший за нас.

Хома (вставши, утирає сльози). О, сльози, сльози! Чом ви перше не лилися? Назаре, я чернець... спокутую в рясі мої беззаконія! Бери моє добро, бери мою Галю, бери все моє! Галю! Назаре! обніміться, поцілуйтеся, діточки мої. Я хоч грішний, а все таки батько. (Назар і Галя обнимаються). Боже вас благослови!